

Türkiye’de Vergi Yükünün Bölgesel Dağılımı

Abdullah TEKBAŞ*
Gökhan DÖKMEN**

ÖZET

Ödenen vergilerin gelire oranlanmasıyla hesaplanan vergi yükü, bir ülkedeki vergi politikasının temel karar girdilerinden birisini oluşturmaktadır. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, çeşitli vergi türleri, sektörler ve bölgeler açısından incelenebilmektedir. Yapılan bu incelemede kavramın farklı yönlerine vurgu yapılmaktadır.

Ele alınan çalışmada vergi yükü, bölgesel bazlı olarak incelenmiş olup; Türkiye’deki coğrafi bölümlenme bu çalışmada konu edinilmiştir. Bölgesel vergi yükünün ülkemizdeki bölgeler itibarıyla dağılımı, hem uygulanan vergi politikalarının değerlendirilmesine olanak sağlayacak; hem de kamu hizmetlerinin sunulduğu coğrafya, vergisel açıdan değerlendirilmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Toplam Vergi Yükü, Bölgesel Vergi Yükü, Vergi Esnekliği.

Regional Distribution Of Tax Burden In Turkey

ABSTRACT

Tax burden calculated to taxes paid in comparison with income, make up one basic decision inputs of tax policy in a country. Equitable and well-balanced distribution of tax burden in a country can examine regionally, sectorally and point of various tax types. In this research, it's emphasized to different aspects of the concept.

In the individual study, tax burden examined as regional-based; a geographical partition in Turkey is taken a matter in this study. Regional tax burden distribution in consideration of regions in our country, both enable to evaluate existing tax

* Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF, Maliye Bölümü Araştırma Görevlisi Dokuzçesmeler Kampüsü, Buca İZMİR, e-mail: abdulah.tekbas@deu.edu.tr

** Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF, Maliye Bölümü Araştırma Görevlisi Dokuzçesmeler Kampüsü, Buca İZMİR, e-mail: gokhan.dokmen@deu.edu.tr

policies; and the geography which public services present in enable to evaluate point of tax.

Keywords: *Total Tax Burden, Regional Tax Burden, Elasticity of Tax.*

JEL Classification Code: *H200, H290, R100*

1. GİRİŞ

Genel olarak ödenen vergilerin gelire oranı şeklinde tanımlanabilen vergi yükü, toplumun kamu giderlerini karşılama yükümlülüğü ve gayretinin bir göstergesidir. Ancak bu gayretin ölçülmesinde gelir dikkate alınmakta ve servet ile bağlantı kurulmamaktadır. Bu yönüyle ödeme gücünün göstergesi sayılan servetin yapılan hesaplamada dikkate alınmaması vergi yükü kavramının sınırlı bir gösterge olmasına neden olmaktadır. Aslında bu durum servet vergilemesinin geri planda bırakılması ve vergilemede esas unsur olarak gelirin dikkate alınmasının bir sonucudur.

Belirlenen sınırlamalar ölçüsünde vergi yükünün mevcut bu yapısı, vergi politikasının önemli bir karar girdisi niteliğindedir. Vergi yükü hem mikro hem de makro ekonomik açıdan ele alınmakta ve değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Bu yönüyle vergi yükü, ekonomik gelişme, istikrar, gelir dağılımı ve kaynak dağılımı gibi konular da vergi politikasının saptanması ve yönlendirilmesi açısından önemli bir göstergedir.

Vergi yükü, denklemin vergi gelirleri ile ilgili kısmına farklı unsurların eklenmesi ile farklı şekillerde hesaplanabilmektedir. Bu hesaplamalardan ilki, Konsolide Bütçe Vergi Gelirleri (KBVG)'ne göre hesaplanan vergi yüküdür. İkincisi, KBVG'ne fonların vergiye bağlı gelirlerinin ve mahalli idarelerin paylarının eklenmesiyle elde edilen vergi toplamına göre hesaplanan vergi yüküdür. Sonuncu ise, ikinci toplama parafiskal gelirlerin eklenmesiyle elde edilen vergi ve benzeri gelirlere göre hesaplanan toplam vergi yüküdür.

Bu resmi istatistikleri baz alarak yapılan bu çalışmada ilk olarak vergi yükü tanımlanmış ve kavramın önemi vurgulanmıştır. Sonraki aşamada ise toplam vergi yükü; konsolide bütçe vergi gelirlerine mahalli idarelerin vergi ve katılma payları, fonların vergiye bağlı gelirleri ve parafiskal gelirlerin eklenmesiyle hesaplanmıştır. İzleyen aşamada ise, çalışmanın esasını, bölgesel vergi yüküne ilişkin hesaplamalar ve elde edilen verilerin değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Çalışmada bölgelerin vergi gelirleri, Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü Genel Yönetim İstatistikleri'nde yer alan illerin vergi gelirlerinin toplamından oluşturulmuştur.

İstatistik Kurumu tarafından illerin en son 2001 yılına ilişkin milli gelir verileri yayınlandığından dolayı, çalışmada 1990-2001 yıllarını kapsayan 12 yıllık dönem dikkate alınmıştır.

2. VERGİ YÜKÜNÜN TANIMI ve ÖNEMİ

Vergi yükü çok açık olmayan bir kavramdır. Vergi yükünün hesaplanmasına ilişkin çalışmalarda kavram teknik açıdan ele alınmakta, maliye literatüründe ise yazarların değer yargılarına göre bu kavrama değişik anlamlar yüklenmektedir (Nadaroğlu, 1996:262). Hesaplanacak vergi yükü sonrasında elde edilecek verilere dayanılarak gelir dağılımı konusunda istenilen yönde tedbirler alınmasının yanında;

ekonomik amaçlarla sektörel ve bölgesel selektif teşvik tedbirleri uygulaması da mümkün olabilecektir (Ergün, 1986:5).

Çok belirleyici olmamakla birlikte ödenen vergilerin gelire oranı şeklinde ifade edilen vergi yükü kavramı, bu yönüyle vergi politikası ile ilgili düzenlemelerde esas alınmaktadır. Vergi yükü, vergi politikası ile ilgili düzenlemeleri desteklemek veya reddetmek ve vergi sistemindeki vergi ahenkleştirmesi çalışmalarını savunmak veya kabul etmemek gibi kararların alınmasında bir karar girdisi olarak yer almaktadır (Türk, 2002:214). Diğer taraftan vergi yüküne ilişkin yapılan çeşitli hesaplamalar politikacıların; yeni bir vergi konulması, var olan bir verginin kaldırılması, vergi oranlarının azaltılması ya da artırılması ve istisna ve muafiyetlerin sayılarının ya da kapsamalarının değiştirilmesi şeklindeki kararlarını da etkileyerek; kavramın siyasi karar alıcılar tarafından politika alternatifleri olarak düşünülmesine neden olmaktadır (Berksoy ve Demir, 2004: 513-532.).

Bununla birlikte her ülkede elde edilen gelirlerin vergilendirilme düzeyi ve bu kaynaktan elde edilen vergi gelirlerinin miktarı vergi sisteminin başarısını gösteren önemli göstergelerdendir. Vergi kapasitesinin artırılması, yeni kaynakların ve bunların faaliyet boyutunda kullanılma düzeyinin bilinmesinin yanında, mevcut vergi uygulamalarının da gözden geçirilmesini gerektirmektedir (Altay, 2007:103-118). Vergi yükü, bu yönüyle vergileme kapasitesi, vergi gayreti ve vergi optimumu gibi kavramlarla birlikte vergi politikasının bir çeşit barometresi görevi niteliğine dönüşerek; milli gelirin fonksiyonel dağılımında dengesizlikler varsa bu dengesizliğin vergi yolu ile düzeltilmesine ilişkin hem gerekli verileri sağlamakta hem de uygulanan politikaların sonuçlarının yorumlanmasına katkıda bulunmaktadır. Bu açıdan vergi yükü, vergilerin gelir farklılıklarını azaltıcı bir şekilde kullanılarak, dağılımın adil ölçüler içinde yapılmasında yol gösterici bir nitelik kazanmaktadır. Üstlendiği bu fonksiyonun yanında, ülkelerarası siyasal ve ekonomik bütünleşmelerin gerektirdiği vergi uyumlaştırmalarının sağlanması için sürdürülen çalışmalar, vergi yükü hesaplamalarını gerektirmektedir (Anıl, 1973:5).

Vergi yükü kavramına atfedilen bu öneme rağmen, kavramın ifade edilen bu göstergeleri sağlama açısından sınırlı bir fonksiyon üstlendiği bazı yazarlarca ifade edilmektedir. Kavramsal olarak ödeme gücünün ne kadarının vergi olarak ayrıldığını gösteren vergi yükü, gelir temel alınarak hesaplanmaktadır. Ancak günümüzde ödeme gücünün temel belirleyicisi gelir olmakla beraber, servette diğer bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle mevcut vergi yükü hesaplamalarının bu niteliği gözden uzak tutulmamalıdır. Diğer taraftan, verginin yansıması, amortismanı ve kapitalizasyonu gibi kavramlar dikkate alınmadan yapılan yorumlar ve karşılaştırmalar, vergi yükünün gerçek bir gösterge olma niteliğini azaltabilmektedir.

Diğer taraftan mükellefin geliri ile ödediği vergi arasındaki ilişkiyi ifade eden vergi yükü rasyosunda, “vergi” kavramının içinde hangi unsurların yer alacağı noktasında tam bir uzlaşa sağlanamamıştır. Şöyle ki; vergi yükü hesaplamalarında vergilere; harç, resim, sosyal güvenlik primleri, fonlar, döner sermaye payları ve KİT karları, aynı mükellefiyetler, bütçe açıkları gibi parametrelerin dahil olup olmadığı yapılan çeşitli tanımlamalara göre farklılaşmaktadır. Diğer taraftan, sadece ödenen vergilerin dikkate alınması gerçek bir vergi yükünün göstergesi olarak ifade edilmemektedir. Ödenen vergiler karşılığında devletin sunduğu kamusal mal ve hizmetlerden de fayda sağlanacağından dolayı, sadece ödenen verginin yük olarak ele alınması gerçekçi bir yaklaşım olmayacaktır. Ancak vergi yüküne ilişkin olarak,

sağlanacak faydanın sayısal bir ölçüsünün olmaması, bu sorunu teorik bir sorun olmaktan öteye götürmemektedir (Yaraşlı, 2005:43-44).

İfade edilen bu sorunları bünyesinde barındırmakla birlikte; vergilerden çeşitli ekonomik ve sosyal amaçlar için yeterli seviyede ve etkili bir biçimde yararlanabilmenin temel şartı, çeşitli vergilerin değişik yer ve zamanlarda ekonomik ve sosyal olaylar veya değişkenler üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi gereklidir (Devrim, 2002:226). Bu değerlendirme ise vergi yükünün bölgesel bazda zaman içindeki değişiminin incelenmesini gerekli kılmakta ve böylece vergilendirmenin mekan ve zaman bütünlüğü kurularak incelenmesi sağlanmış olmaktadır.

3. TOPLAM VE BÖLGESEL VERGİ YÜKÜ

Vergi mükelleflerinin ödedikleri vergilerin gelirlerine oranını ifade eden vergi yükü, kamunun ekonomiden çektiği payı göstermesinin yanında, bu yükün hangi kesim ve bölgeler üzerinde yoğunlaştığını da ifade etmektedir. Bu açıdan vergi yükü bir yandan mikro; diğer yandan da makro perspektiften değerlendirilmektedir. Vergi yüküne ilişkin olarak yapılacak bu mikro ve makro perspektifteki yorumlar, kavramın çeşitli türlerinin analizini gerektirmektedir. Vergi yükünün çeşitli türleri bulunmaktadır. Bunlar; bireysel vergi yükü, toplam vergi yükü, bölgesel vergi yükü, sektörel vergi yükü, net ve gerçek vergi yükü ve toplumsal vergi yükü şeklinde ele alınabilir. Çalışma ile ilgisi bakımında toplam vergi yükü ve bölgesel vergi yükü incelenecektir.

Vergi yükü makro perspektiften ele alındığı zaman toplam vergi yükü kavramı karşımıza çıkmakta ve bir ekonomide toplanan tüm vergilerin o ekonominin toplam hasılatına oranı şeklinde tanımlanmaktadır. Toplam vergi yükünde, ekonominin içinde bulunduğu durum ve vergilenebilir kapasite önemli olmaktadır.

Vergi ve benzeri ödemelerle toplum gelirleri arasında kurulan ilişkiyi analiz eden toplam vergi yükünün anlamlı bir rasyo olabilmesi için pay ve payda değerlerinin doğru bir biçimde tanımlanması gerekmektedir. Ülkeler arası vergi yükü karşılaştırmalarında toplum geliri olarak esas alınan ölçüt Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)'dır. Vergi ve benzeri ödemeler için ise OECD sınıflamasında (Orhaner, 1999:65);

- Genel bütçe gelirleri,
- Katma bütçeli idarelerin vergi benzeri gelirleri,
- Mahalli idarelerin vergi, resim, harç gelirleri ile genel bütçe vergi gelirlerinden aldığı paylar,
- Sosyal güvenlik katılımları (parafiskal gelirler)
- Vergiye bağlı fon gelirleri, esas alınmaktadır.

Toplam vergi yükü bu yönüyle bireysel vergi yükünden farklılaşmaktadır. Bireysel vergi yükünde mükellefin ödediği vergi kendisi için bir yük teşkil etmekte ve gelirinde bir azalmaya sebep olmaktadır. Ancak mikro ekonomik planda doğru olan bu görüş, genel vergi gelirleri ile milli gelir arasındaki makro ekonomik ilişkide düşünüldüğünde çok anlamlı olmayacaktır. Çünkü birinci durumda bireyin ödediği vergi, gelirinde bir azalmaya neden olmakta iken; ikinci durumda ödenen vergiler sonucunda milli gelirde azalma gerçekleşmez (Yaşa, 1962:122-123).

Toplam vergi yükünün ülke genelini dikkate alan yapısına karşın; bölgesel vergi yükünde bölgelerin vergi gelirlerinin bölge gelirine oranlaması söz konusu olmaktadır. Bölgesel vergi yükü hesaplaması; ekonomik, sosyal ve coğrafi

yönlerden homojen olan bölgeler için yapılan bir hesaplama olup; bu homojen bölgelerde ödenen vergilerin bölgelerin gelirlerine oranlanmasıyla bulunmaktadır. Yapılan bu hesaplama ile vergi yükü dengesizlikleri ve bölgesel kalkınma konusunda rasyonel karar alma ve karşılaştırma yapabilme noktasında gerekli veriler sağlanmaktadır.

3.1. Türkiye’de Toplam Vergi Yüğü

Ülkemizdeki vergi sisteminin mevcut yapısı düşünüldüğünde ve vergilemenin ekonomi üzerindeki etkisi ve sosyal sonuçları dikkate alındığında; vergi yükünün adil dağılımının sağlanması; ekonominin istenen hızda ve yönde gelişmesi için tasarrufların artırılması ve kaynakların daha etkin kullanılması açısından önemli bir faktördür (Avcı, 1988: 32).

Vergi yükünün ekonomik ve sosyal yapının performansı üzerindeki bu önemi, toplam vergi yükünün analizini gerektirmektedir. Ülkemizde yapılan araştırmalarda toplam vergi yükü hesaplarında vergi kapsamında genel ve konsolide bütçe vergi gelirlerinin yanında yerel yönetimlerin vergi gelirleri, fonlar ve parafiskal gelirlerde dikkate alınmaktadır. Bu hesaplama, sosyal devlet anlayışının egemen olduğu gelişmiş ülkeler ile karşılaştırma yapılmasına olanak sağlamaktadır. Aşağıdaki tabloda ülkemizdeki vergi yükünün 1990 sonrasındaki gelişimi ele alınmıştır.

Tablo 1: Toplam Vergi Yüğü (GSYİH'ya Oranlı)

Yıllar	Genel Bütçe vergi Gelirleri (1)	Konsolide Bütçe Vergi Gelirleri (2)	(2) + Mah. İd. Vergi ve Payları (3)	(3) + Fonların Vergiye Bağlı Gelirleri (4)	(4) + Parafiskal Gelirler (5)
1990	11.4	11.4	13.1	16.0	19.9
1991	12.4	12.4	14.3	16.8	20.9
1992	12.8	12.8	14.7	17.8	22.2
1993	13.2	13.2	15.2	18.1	22.0
1994*	13.8	13.8	15.9	17.7	21.0
1994**	15.1	15.1	17.3	19.1	22.4
1995	13.8	13.8	16.0	17.7	20.6
1996	15.0	15.0	17.2	18.6	22.2
1997	16.1	16.2	18.6	20.4	24.6
1998	17.2	17.6	20.2	21.8	26.3
1999	18.9	19.3	22.1	23.6	28.8
2000	21.1	21.4	24.4	25.9	31.6
2001	22.5	22.8	26.0	27.9	34.2
2002	21.7	21.8	23.9	24.5	30.5
2003	23.6	23.7	25.8	26.1	32.7
2004	23.6	23.6	25.9	26.4	33.3
2005	24.5	24.5	27.1	27.6	34.4
2006	23.9	23.9	26.6	27.1	35.5

Kaynak: Genç Osman YARASLI, *Türkiye'de Vergi Reformu*, Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayın No: 2005/367, Ankara, s. 43, 2005 ve http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_13.xls

* EDV., NAV., EMTV. HARIÇ. Ekonomik denge vergisi; net aktif vergisi; emlak ve motorlu taşıtlar vergisi

** EDV., NAV., EMTV. DAHİL.

Tablonun ilk sütununda yer alan genel bütçe vergi gelirleri, vergi yükünün tam bir göstergesi değildir. Bu nedenle hesaplamaya vergi gelirlerinden mahalli idarelere verilen pay ile bu idarelerin kendilerinin topladıkları vergileri, fonların vergi niteliğindeki gelirlerini ve parafiskal gelirleri eklemek gerekmektedir.

Tablo 1'den görüldüğü üzere, yıllara yaygın olarak genel ve konsolide bütçe vergi yükleri arasında ülkemizde fark bulunmamaktadır. Bunun temel nedeni katma bütçeli kuruluşların vergi niteliğindeki gelirlerinin oldukça sınırlı olmasıdır. Bununla birlikte, 25 yıllık dönemde mahalli idare vergi ve paylarının vergi yükü içindeki payı 1985 yılından itibaren düzenli bir artış göstermektedir. Mahalli idarelerin vergi yükündeki bu artış kısmen bu idarelere aktarılan payın 09.05.1984 tarih ve 3004 sayılı Kanunla artırılmasından, kısmen de emlak vergisinin 01.01.1986 yılından itibaren belediyelere devredilmesinden kaynaklanmıştır (Yaraşlı, 2005:47).

Toplam vergi yükü hesabında dikkate alınan diğer unsurlarla birlikte 1980 yılında GSYİH'nın % 17.2'si olan vergi yükü, 2006 yılında % 35.5'e yükselmiştir. Ancak ülkemizdeki vergi yüküne ilişkin olarak oluşturulan bu oranların belli verilere göre hesaplanan resmi vergi yükünü temsil ettiği; gerçek vergi yükünün daha farklı boyutlarda olduğu vurgulanmaktadır. Resmi vergi yükünün gerçek vergi yükünden daha az olduğu ifade edilmektedir. Gerçek vergi yükünün hesaplanmasında dikkate alınması gereken ve resmi vergi yükünün hesabında yer almayan bu unsurlar, örtülü vergi gelirleri olarak ifade edilmekte ve mecburi askerlik, KİT karları ve bütçe açıklarının emisyonla finanse edilen kısmından oluştuğu ifade edilebilir. (Akalin, 1990:173). Ülkemizdeki gerçek vergi yükünün hesaplanandan farklı olduğu ifade edilse bile; mevcut yapı içerisinde vergi yükü, resmi hesaplamalara paralel şekilde yapılmaktadır. Bu nedenle ülkemizdeki toplam vergi yükü ve bu yükün bölgesel dağılımı bu bağlamda ele alınacaktır.

3.2. Bölgesel Vergi Yükü

Ülkemizdeki toplam vergi yükünün bölgesel dağılımının incelenmesi, vergi yükünün bölgeler arasındaki dağılımının analiz edilmesi yoluyla vergi politikasının bölgeler arasında gelir ve kaynak dağılımını sağlayacak şekilde kullanılmasına yardım etmektedir.

Ele alınan çalışmada bölgesel vergi yükünün iki şekilde ele alınarak incelenmiştir. Şöyle ki;

- GSYİH'nın yüzdesi olarak bölgesel vergi yükü,
- Bölge gelirlerinin yüzdesi olarak bölgesel vergi yükü

3.2.1. GSYİH'nın Yüzdesi Olarak Bölgesel Vergi Yükü

Ülkemizdeki yedi coğrafi bölgede toplanan vergilerin GSYİH'ya oranlanmasıyla bulunan bölgesel vergi yükleri bir vergi politika aracı olarak kullanılabilir. 1990-2001 yılları arasında GSYİH'nın yüzdesi olarak bölgesel vergi yükleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2: Bölge Gelirleri ve Bölge Vergi Yükleri (GSYİH’nın Yüzdesi Olarak)*

Yıllar	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	Ort.
Marmara Bölgesi	Bölge Geliri	36.1	36.4	35.8	35.7	35.5	36.4	36.1	37.2	36	36.7	37.1	36.3
	Vergi Yüğü	5.87	6.43	6.63	7.15	8.52	8	9.1	9.88	10.7	11.82	14.01	9.25
Karadeniz Bölgesi	Bölge Geliri	6.1	6	6.3	6.3	6.1	6	6.2	6.4	6.6	6.7	6.4	6.3
	Vergi Yüğü	0.61	0.67	0.7	0.69	0.67	0.57	0.6	0.61	0.58	0.6	0.6	0.62
Ege Bölgesi	Bölge Geliri	15.6	15.3	15.5	15.2	15.8	15.4	15.9	15	15	15.2	15.8	15.4
	Vergi Yüğü	1.27	1.44	1.49	1.46	1.68	1.61	1.69	1.73	1.67	1.7	1.81	1.61
Akdeniz Bölgesi	Bölge Geliri	11.8	11.5	11.7	12.1	12.5	12.3	12.1	12.2	12.1	12	12.4	12.1
	Vergi Yüğü	0.86	0.89	0.92	0.99	0.98	0.9	0.92	0.92	0.9	0.92	1.03	0.93
Doğu Anadolu Bölgesi	Bölge Geliri	3.6	3.8	3.8	3.7	3.7	3.5	3.4	3.5	3.6	3.8	3.8	3.6
	Vergi Yüğü	0.22	0.22	0.23	0.24	0.23	0.18	0.17	0.19	0.19	0.25	0.2	0.21
İç Anadolu Bölgesi	Bölge Geliri	16.2	16.4	16.3	16.7	16.3	16.1	15.8	14.7	15.3	16.3	16.1	16.1
	Vergi Yüğü	2.29	2.45	2.53	2.34	2.75	2.29	2.23	2.51	2.92	3.33	4.15	2.74
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	Bölge Geliri	5.3	5.6	5.5	5.4	5.6	5.2	5.3	5.1	5.1	5	5.5	5.3
	Vergi Yüğü	0.22	0.21	0.23	0.22	0.23	0.2	0.19	0.22	0.22	0.24	0.29	0.23
TÜRKİYE (Toplam Vergi Yüğü)**		12.06	13.05	13.53	13.92	15.85	14.54	15.81	17.14	18.39	19.91	23.22	16.63

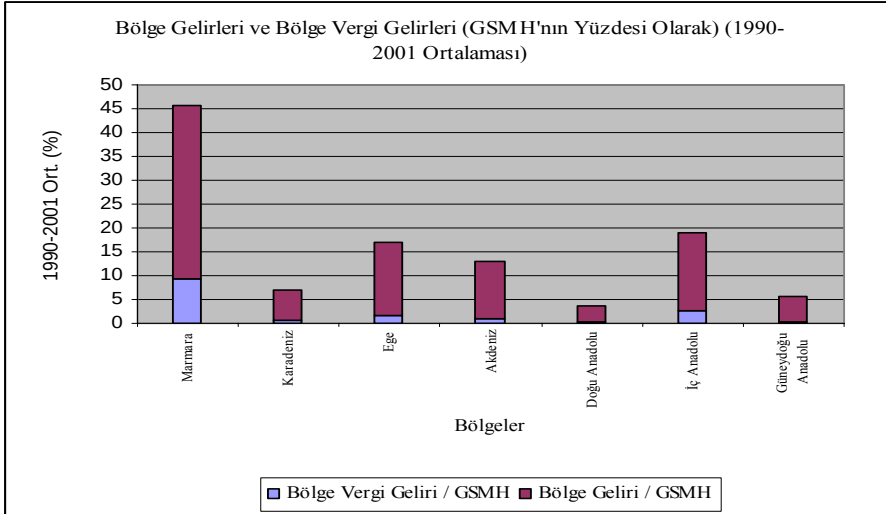
Kaynak: www.tuik.gov.tr ve www.hazine.gov.tr internet adresleri kullanılarak tarafımızdan derlenmiştir.

* Bölgesel vergi yükleri, illerin vergi tahsilâtından hesaplanarak oluşturulmuştur. 1990-2001 yılları arası GSYİH, bölge gelirleri ve bölge vergi gelirleri ek 1’deki tabloda gösterilmiş, buradaki hesaplamalar bu tablo dikkate alınarak yapılmıştır.

** Türkiye toplamı içinde tabloda gösterilmeyen merkez gelirleri de bulunmaktadır.

GSYİH'nın yüzdesi olarak bölgesel vergi yükünün bölgesel dağılımı incelendiği zaman görüleceği üzere; 2001 yılı itibariyle ülkemizde vergi yükünün en yoğun olduğu bölge, % 14 oranı ile Marmara Bölgesi'dir. Marmara Bölgesi'nde 1990-2001 yılları ortalaması ise % 9,25'tir. Gerek yıllara göre vergi yükleri ve gerekse 12 yılın ortalaması bakımından Marmara Bölgesi'nin vergi yükü diğer bölgelerin vergi yükleri toplamının iki katına yakındır. Buna göre, Türkiye'de ekonomik faaliyetlerin en yoğun toplandığı Marmara Bölgesi, Türkiye vergi gelirlerinin yaklaşık üçte ikisini sağlamaktadır. Buna karşılık ek tablo 1'den de görülebileceği gibi Marmara Bölgesi'nin milli gelirden aldıkları payların 12 yıllık ortalaması % 36 civarındadır. Buna göre Marmara Bölgesi milli gelirden aldığı paya göre oldukça yüksek oranda vergi ödemektedir. GSYİH'nın yüzdesi olarak vergi yükü bakımından, 12 yıllık ortalama bazında Marmara Bölgesi'ni % 4,2 oranı ile İç Anadolu Bölgesi ve % 1,8 oranı ile Ege Bölgesi izlemektedir. Vergi yükünün düşük olduğu bölgeler ise sırasıyla Doğu Anadolu Bölgesi (% 0,2), Güneydoğu Anadolu Bölgesi (% 0,3), Karadeniz Bölgesi (%0,6) ve Akdeniz Bölgesi'dir (% 1). Vergi yükünün en düşük olduğu Doğu Anadolu Bölgesi'nin 12 yıllık ortalama bazında milli gelirden aldığı pay % 3,6 olarak gerçekleşmiştir. Buna göre, Marmara Bölgesinin aksine bu bölgede ise, elde edilen milli gelire oranla oldukça düşük oranda vergi ödenmektedir. Vergi yükünün düşük olduğu bölgelerin resmi vergi yüklerinin düşük olmasının yanında bölgelere sağlanan kamusal hizmetlerinde gerçek vergi yükünün hesaplanmasında dikkate alınacağı düşünüldüğünde sayılan bu bölgelerin gerçek vergi yüklerinin yukarıdaki tabloda görünenden daha da düşük düzeylerde çıkacağı ortadadır.

Yukarıdaki tablo 2 ve ek 1 deki tablodaki veriler kullanılarak, bölgelerin milli gelirden aldıkları paylar ve bu paylardan vergi olarak ödenen kısım aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Grafik 1: Milli Gelir İçinde Bölgelerin Gelirleri ve Vergi Gelirleri (1990 – 2001 Ortalaması) (Yüzde Olarak)

Yukarıdaki tabloda yapılan hesaplamalar bölgelerden elde edilen vergi gelirlerinin GSYİH'ya oranlanması sonucunu bölge gelirleriyle karşılaştırmalı olarak göstermekte ve bu durum grafik 1'den izlenebilmektedir.

3.2.2. Bölge Gelirinin Yüzdesi Olarak Bölgesel Vergi Yüğü

Bölgelerin gerçek vergi yüklerinin hesaplanabilmesi için, hesaplamanın bölge vergi gelirlerinin bölge gelirlerine oranlanması suretiyle yapılması gerekmektedir. Böylelikle bölgede elde edilen gelirin ne kadarının vergi olarak ödendiğı belirlenebilecek ve bölgelerin gerçek vergi yükleri tespit edilebilecektir. Aşağıdaki tabloda bölge vergi gelirleriyle bölge gelirlerinin oranlanması suretiyle hesaplanan vergi yükleri verilmiştir.

Tablo 3: Bölge Vergi Yükleri (Bölge Gelirinin Yüzdesi Olarak)*

Yıllar	Marmara Bölgesi	Karadeniz Bölgesi	Ege Bölgesi	Akdeniz Bölgesi	Doğu Anadolu Bölgesi	İç Anadolu Bölgesi	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	TÜRKİYE (Toplam)**
1990	16.24	9.96	8.13	7.30	5.92	14.17	4.11	12.06
1991	17.67	11.24	9.38	7.73	5.95	14.89	3.81	13.05
1992	18.51	11.24	9.62	7.89	6.19	15.49	4.22	13.53
1993	20.02	10.95	9.64	8.19	6.38	14.03	4.14	13.92
1994	24.02	10.99	10.60	7.88	6.24	16.93	4.18	15.85
1995	21.96	9.46	10.44	7.33	5.00	14.23	3.72	14.54
1996	25.18	9.65	10.63	7.61	5.01	14.13	3.70	15.81
1997	26.53	9.46	11.50	7.57	5.33	17.04	4.33	17.14
1998	29.73	8.68	11.12	7.47	5.34	19.04	4.40	18.39
1999	32.77	9.06	11.35	7.42	6.65	20.41	4.73	19.91
2000	34.96	8.99	11.52	7.72	5.70	19.08	4.82	22.14
2001	37.80	9.35	11.47	8.34	5.44	25.83	5.30	23.22
ORT.	25.45	9.92	10.45	7.70	5.76	17.11	4.29	16.63

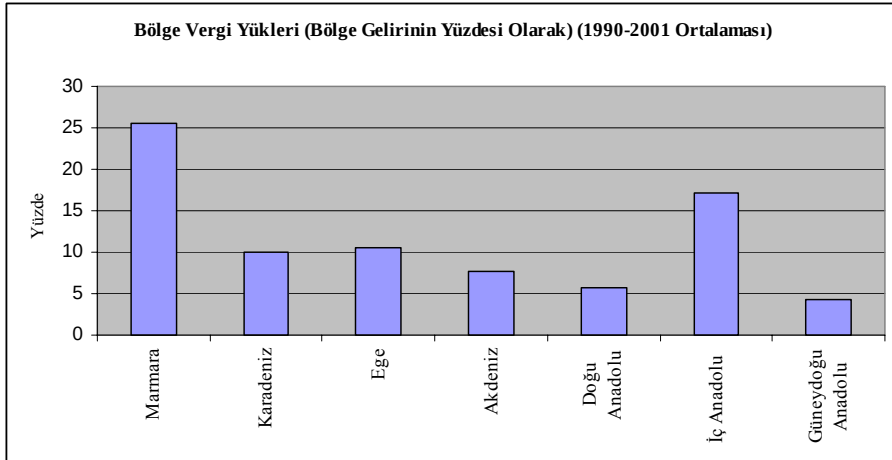
* Bölgesel vergi yükleri, illerin vergi tahsilâtlarından hesaplanarak oluşturulmuştur. 1990-2001 yılları arası bölge gelirleri ve bölge vergi gelirleri ek 1'deki tabloda gösterilmiş, buradaki hesaplamalar bu tablo dikkate alınarak yapılmıştır.

** Türkiye toplamı içinde tabloda gösterilmeyen merkez gelirleri de bulunmaktadır.

Bölge vergi yüklerinin, bölge vergi gelirlerinin bölge gelirine oranı olarak hesaplandığı yukarıdaki tablodan görüleceği üzere; vergi yükünün en fazla olduğu bölge 12 yıllık ortalama oranı % 25,45 olan Marmara Bölgesi'dir. 1990 yılında bu oran % 16,24 iken, 2001 yılında % 37,80 olarak gerçekleşmiştir. Buna göre 12 yıllık süreç sonunda Marmara Bölgesi'nde bölge vergi yükünde 21,56 puanlık (% 132,7 oranında) bir artış olduğu görülmektedir. 2001 yılı itibariyle bu bölgede elde edilen milli gelirin üçte birden fazlası vergi olarak alınmıştır. Yine tablodan görüleceği gibi bölge vergi yükünün en az olduğu bölge ortalama % 4,29 ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'dir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde vergi yükü oranı 1990 yılında % 4,11 iken, 2001 yılında % 5,30 olarak gerçekleşmiştir. Oniki yıllık süreçte bu bölgede vergi yükünde 1,19 puanlık (% 28,9 oranında) bir artış görülmektedir. Bu bölgedeki vergi yükü oranı artışı Marmara Bölgesi'ndeki vergi yükü oranı artışının çok gerisinde kalmıştır.

Bölge vergi yükü ortalamaları Türkiye ortalaması ile karşılaştırıldığında, sadece iki bölge ortalamasının (Marmara ve İç Anadolu Bölgeleri) Türkiye ortalamasının üstünde olduğu, diğer bölge ortalamalarının Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Bu durum milli gelirden daha fazla pay alan daha zengin bölgelerde daha fazla vergi ödendiğini göstermekte olup, milli gelirin bölgeler arasında dağılımı açısından olumlu bir durum olarak değerlendirilebilir. Ancak bu durum diğer taraftan, belli bölgelerde aşırı vergilendirme, diğer bölgelerde ise muafiyet ve istisnalarla daha az vergilendirme sonucunda haksız rekabete ve gelir dağılımında bozulmaya da sebep olabilir (Tosuner, Arıkan, Yereli, 1992: 9).

Bölge gelirleri içinde bölgelerin ödedikleri vergi yüzde olarak aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Grafik 2: Bölge Vergi Yükleri (Bölge Gelirinin Yüzdesi Olarak) (1990 – 2001 Ortalaması)

Bölgelerarası adil vergi yükü dağılımı bakımından grafikteki oranların birbirine eşit olması gerekirken; bölge vergi yüklerinin, bazı bölgelerde Türkiye ortalamasının (% 16,63) üstünde, bazı bölgelerde ise bu ortalamanın altında gerçekleşmesi nedeniyle farklı vergi yükü oranları ortaya çıkmıştır.

Vergi yüklerinin bölgesel karşılaştırmasında önemli bir kıyaslama unsuru olarak ele alınan ve vergi gelirlerinin milli gelirdeki değişikliklere göre duyarlılığını gösteren vergi esnekliği (vergi gelirlerindeki artış/milli gelirlerdeki artış), bölgesel vergi yükü esnekliğine uyarlanarak bölge vergi yüklerinin gelişimi daha net olarak ortaya konulabilir. Tablo 3'deki veriler kullanılarak vergi yükü esnekliği aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4: Bölge Vergi Gelirlerine Göre Vergi Yüklü Esnekliği (1990-2001)

Yıllar	Marmara Bölgesi	Karadeniz Bölgesi	Ege Bölgesi	Akdeniz Bölgesi	Doğu Anadolu Bölgesi	İç Anadolu Bölgesi	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	TÜRKİYE (Toplam)
1991	1.09	1.13	1.15	1.06	1.00	1.05	0.93	1.08
1992	1.05	1.00	1.03	1.02	1.04	1.04	1.11	1.04
1993	1.08	0.97	1.00	1.04	1.03	0.91	0.98	1.03
1994	1.20	1.00	1.10	0.96	0.98	1.21	1.01	1.14
1995	0.91	0.86	0.98	0.93	0.80	0.84	0.89	0.92
1996	1.15	1.02	1.02	1.04	1.00	0.99	0.99	1.09
1997	1.05	0.98	1.08	0.99	1.06	1.21	1.17	1.08
1998	1.12	0.92	0.97	0.99	1.00	1.12	1.02	1.07
1999	1.10	1.04	1.02	0.99	1.24	1.07	1.07	1.08
2000	1.07	0.99	1.01	1.04	0.86	0.94	1.02	1.11
2001	1.08	1.04	1.00	1.08	0.95	1.35	1.10	1.05
ORT.	1.08	1.00	1.03	1.01	1.00	1.07	1.03	1.06

Kaynak: Veriler tarafımızdan hesaplanmıştır.

Vergi yükü esneklikleri ile ilgili incelemeden de yukarıda Tablo 4'te ile ilgili yorumlara paralel yorumlar yapılabilir. Türkiye'de 1990-2001 yılları arası 12 yıllık dönemde vergi yükü esnekliği ortalaması 1,06 iken sadece iki bölgede (Marmara ve İç Anadolu Bölgeleri) esneklik miktarları bu miktarın üstündedir. Diğer bölgelerde esneklik miktarı Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. Karadeniz Bölgesi ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde vergi esnekliği ortalaması 1 olup bir değişim gözlenmemiştir. Buna göre, bu bölgelerde ortalama olarak milli gelirdeki artış oranında vergi geliri artışı gözlenmektedir. Ancak Türkiye ortalamasının 1,06 olduğu düşünüldüğünde vergi yükü artışının Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülmektedir.

Bölgesel gelir ve bölgesel vergi yükü rakamları bölge nüfuslarıyla birlikte değerlendirildiğinde, farklı bölgelerde elde edilen kişi başına milli gelir rakamlarına göre ödenen vergilerin önemli farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Aşağıdaki tabloda, 1995-2001 yılları arasında bölgesel bazda kişi başına milli gelir ve kişi başına vergi gelirleri gösterilmiştir.

Tablo 5: Kişi Başına Bölgesel Gelir ve Kişi Başına Bölgesel Vergi Geliri (YTL)

Yıllar	Marmara Bölgesi		Karadeniz Bölgesi		Ege Bölgesi		Akdeniz Bölgesi		Doğu Anadolu Bölgesi		İç Anadolu Bölgesi		Güneydoğu Anadolu Bölgesi	
	KBBG*	KBVG**	KBBG	KBVG	KBBG	KBVG	KBBG	KBVG	KBBG	KBVG	KBBG	KBVG	KBBG	KBVG
1995	189	41	56	5	147	15	124	9	48	2	118	17	71	3
1996	348	88	111	11	284	30	228	17	87	4	217	31	132	5
1997	685	182	225	21	518	60	441	33	176	9	391	67	246	11
1998	1.175	349	422	37	929	103	778	58	326	17	730	139	434	19
1999	1.679	550	618	56	1.337	152	1.121	83	493	33	1.121	229	612	29
2000	2.679	937	943	85	2.140	246	1.737	134	745	42	1.792	342	961	46
2001	3.715	1.404	1.345	126	3.096	355	2.483	207	1.077	59	2.429	627	1.442	76
Ort.	1.496	507	531	49	1.207	137	987	77	422	24	971	207	557	27

* Kişi başına bölgesel gelir

** Kişi başına vergi geliri

Kaynak: www.tuik.gov.tr adresinden nüfusa ilişkin veriler ve yukarıdaki tablolardaki veriler kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Tablo 5'te bölgelerde elde edilen milli gelirin bölge nüfuslarına bölünmesi suretiyle kişi başına bölgesel gelir ve bölge vergi gelirleri bölge nüfuslarına bölünmek suretiyle kişi başına bölgesel vergi geliri hesaplanmıştır. Tabloda incelenen 1995-2001 yılları ortalamasının karşılaştırılmasından bazı önemli sonuçlara ulaşılmaktadır. Kişi başına milli gelirin en fazla olduğu bölge ortalama 1.496 YTL ile Marmara Bölgesi olup bu bölgeyi 1.207 YTL ile Ege Bölgesi takip etmektedir. Kişi başına bölgesel gelir bakımından birbirine yakın olan bu bölgeler de aynı yakınlık kişi başına bölgesel vergi geliri konusunda izlenmemektedir. Bölgesel geliri en yüksek olan iki bölgeden Marmara Bölgesi'nde bu miktar 507 YTL iken, Ege Bölgesi'nde 137 YTL ile Marmara Bölgesi miktarının yaklaşık % 27'si civarındadır. Benzer şekilde Akdeniz ve İç Anadolu bölgelerinde kişi başına milli gelir ortalaması birbirine çok yakınken (sırasıyla 987 YTL ve 971 YTL), Akdeniz Bölgesi'nde kişi başına vergi geliri ortalaması (77 YTL) İç Anadolu Bölgesi ortalamasının (207 YTL) % 37'si civarındadır. Benzer karşılaştırmaların diğer bölgeler bakımından yapılması da mümkündür. Kişi başına bölgesel gelirin birbirine yakın olmasına karşın kişi başına bölgesel vergi gelirinin önemli ölçüde farklılaşmasının sebepleri olarak, vergi mükellefi sayısının bölge nüfusuna oranı, sektörel yapı, bölgelere ve sektörlerle yönelik vergisel teşvik uygulamaları vb. faktörler sayılabilir.

4. SONUÇ

En basit anlamıyla vergi yükü, verginin kaynağı ile vergi arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Vergi yükü gelire bağlı olarak hesaplandığı için, vergi yükü kavramı, vergi ve gelir arasındaki fonksiyonel ilişki olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu fonksiyonel ilişki, vergi politikasının bir çeşit barometresi olarak önemli bir karar girdisi niteliğindedir. Vergi yüküne ilişkin göstergeler; gelir dağılımı ve kaynak dağılımını sağlama konusunda önemli bilgiler sağlamaktadır. Üstlendiği bu fonksiyonun yanında, ülkelerarası siyasal ve ekonomik bütünleşmenin gerektirdiği vergi ahenkleştirilmesinin sağlanması için sürdürülen çalışmalar vergi yüküne ilişkin hesaplamaları gerektirmektedir.

Vergi yükünün bölgeler arasında dağılımının incelendiği bu çalışmada, 1990-2001 yılları arasındaki toplam vergi yükünün gelişimine bakıldığında, vergi yükünün artma trendinde olduğu görülmektedir. Ancak sadece vergi hasılatının gelire oranı şeklinde hesaplanan vergi yükü, yeterli bir ölçüt olmayacaktır. Bu nedenle hesaplamaların değişik vergi yükü tanımları çerçevesinde yapılması gerekmektedir. Bu bağlamda çalışmada vergi yükü hesaplamaları bölgesel ölçekte incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda, vergi yükünün en yüksek olduğu bölgenin Marmara Bölgesi olduğu ve bu bölgeyi İç Anadolu Bölgesi'nin izlediği görülmektedir. Vergi yükünün yüksekliği bakımından Ege Bölgesi'nin bu iki bölgeyi takip ettiği görülmektedir. Vergi yükünün en düşük olduğu bölge ise Güneydoğu Anadolu Bölgesidir.

Vergi yükünün bölgeler arasındaki bu dağılımı milli gelirin dağılımı ile benzer eğilim göstermekte olup; bu durum milli gelirden daha fazla pay alan bölgelerin vergi gelirlerine katkısının daha fazla olduğu anlamına gelmektedir. Ayrıca vergi yüklerinin bölgesel dağılımında önemli bir karar girdisi olan vergi esnekliklerine baktığımızda ise Marmara ve İç Anadolu Bölgeleri'ndeki 12 yıllık (1991-2001) vergi esnekliği ortalamasının Türkiye ortalamasının üstünde olduğu; diğer

bölgelerdeki vergi esnekliklerinin ise ortalamanın altında olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, vergi yükünün bölgesel dağılımında milli gelirdeki konjonktürel gelişmelerin etkisini göstermektedir.

Bu gelişmelerin etkisine bağlı olarak vergi yükünün bölgesel dağılımında genel anlamda dengesiz bir yapılanma bulunmakta olup; Batı bölgelerinde ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmişliğe paralel olarak vergi yükünün yüksel olduğu; bununla beraber Doğu bölgelerin aynı parametrelere bağlı olarak vergi yükünün düşük olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

Akalın G. (1990), “Türkiye’de Gelir ve Vergi Yüğü”, Çeşitli Açılardan Vergileme ve Sorunları, 6. Türkiye Maliye Eğitimi Sempozyumu, 21-23 Mayıs.

Altay A. (2007), Vergileme Kapasitesinin Ekonomik - Mali Sınırları, *Vergi Sorunları Dergisi*, Mayıs.

Anıl H. (1973), *Türkiye’de Vergi Yüğü (1950-1970)*, Maliye ve Vergi Hukuku Enstitüsü Yayınları 4, Ankara.

Avcı N. (1988), *Bütçe ve Para Politikalarının Makroekonomik Etkileri*”, Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu, Ekim, http://www.gib.gov.tr/fileadmin/html/v1/gbg/tablo_14.xls.htm.

Berksoy T ve İbrahim D. (2004), “Politik Vergi Çevrimleri: Türkiye’de Vergi Yüğü Üzerinde Politik Etkiler”, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, Uludağ Üniversitesi, Belek-Antalya.

Devrim F. (2002), *Kamu Maliyesine Giriş*, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Dördüncü Baskı, İzmir.

Ergün Y. (1986), *Türkiye’de Vergi Yüğü (1975-1984)*, Maliye Ve Gümrük Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Yayını, Cilt-XII.

Nadaroğlu H. (1996), *Kamu Maliyesi Teorisi*, Gözden Geçirilmiş ve Düzeltilmiş 9. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi.

Orhaner E. (1999), “Türkiye’de 1987-1997 Döneminde Vergi Yüğü Değişimleri” *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı 135, Aralık.

Tosuner M., Arıkan Z. ve Yereli A.B. (1992), *Türk Vergi Sistemindeki Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, EĞİAD, Ekonomik Raporlar No: 7, İzmir.

Türk İ. (2002), *Kamu Maliyesi*, Güncelleştirilmiş 4. Basım, Ankara: Turhan Kitabevi.

Yaraşlı G.O. (2005), *Türkiye’de Vergi Reformu*, Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayın No: 2005/367, Ankara

Yaşa M. (1962), *Vergi Yüğü: Vergi Yüğü Hesaplama Usulleri Ve Mukayeseleri*, İstanbul: Sermet Matbaası.

<http://www.gib.gov.tr/>

EKLER

Ek 1: GSYİH, Bölge Gelirleri ve Bölge Vergi Gelirleri (1990-2001)*

Kaynak: www.tuik.gov.tr ve www.hazine.gov.tr internet adresleri kullanılarak tarafımızdan derlenmiştir.

*Milyon YTL

Yıllar	GSYİH	Marmara Bölgesi		Karadeniz Bölgesi		Ege Bölgesi		Akdeniz Bölgesi		D. Anadolu Bölgesi		İç Anadolu Bölgesi		Güney Doğu Anadolu Bölgesi	
		B. Vergi Geliri	Bölge Geliri	B. Vergi Geliri	Bölge Geliri	B. Vergi Geliri	Bölge Geliri	B. Vergi Geliri	Bölge Geliri	B. Vergi Geliri	Bölge Geliri	B. Vergi Geliri	Bölge Geliri	B. Vergi Geliri	Bölge Geliri
1990	397,2	23,3	143,5	2,4	24,2	5,1	62,2	3,4	47,1	0,9	14,4	9,1	64,3	0,9	20,9
1991	634,4	40,8	231,0	4,3	38,0	9,1	97,3	5,7	73,1	1,4	23,9	15,5	104,2	1,3	35,2
1992	1.103,8	73,2	395,5	7,8	69,0	16,5	171,0	10,2	128,8	2,6	41,6	27,9	180,3	2,6	60,7
1993	1.997,3	142,9	713,8	13,8	125,7	29,2	303,4	19,8	241,3	4,7	74,0	46,8	333,3	4,4	107,1
1994	3.887,9	331,2	1.378,9	25,9	235,9	65,1	614,4	38,2	484,6	9,0	143,6	107,0	632,3	9,1	217,7
1995	7.854,9	628,0	2.860,1	44,5	470,0	126,4	1.210,8	70,7	964,1	13,8	274,9	180,1	1.265,2	15,3	411,7
1996	14.978,1	1.362,8	5.411,7	89,9	931,1	252,4	2.375,5	138,4	1.817,4	25,4	507,2	333,4	2.359,6	29,2	789,4
1997	29.393,3	2.903,1	10.942,2	178,3	1.884,7	507,1	4.408,2	271,8	3.591,6	55,1	1.032,5	737,2	4.325,8	65,1	1.502,5
1998	53.518,3	5.726,3	19.263,0	308,1	3.549,7	892,2	8.022,6	483,4	6.471,2	103,9	1.943,8	1.561,5	8.201,3	119,7	2.718,4
1999	78.283,0	9.253,9	28.238,6	471,8	5.206,5	1.330,4	11.722,0	705,3	9.509,4	197,9	2.975,1	2.608,2	12.779,6	185,8	3.928,2
2000	125.596,1	16.130,5	46.145,2	715,0	7.953,1	2.192,2	19.036,5	1.159,8	15.024,4	259,6	4.552,5	3.951,1	20.703,9	304,1	6.304,3
2001	176.484,0	24.717,8	65.399,3	1.059,0	11.320,7	3.196,8	27.863,4	1.820,7	21.841,7	361,7	6.646,8	7.330,5	28.376,3	511,2	9.651,7
ORT.	41.177,4	5.111,2	15.093,6	243,4	2.650,7	718,5	6.323,9	394,0	5.016,2	86,3	1.519,2	1.409,0	6.610,5	104,1	2.145,7